



ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*



humanistica.ro

Adevărul care se dăruiește în ascultare: repere pentru o etică a deschiderii și receptivității

Codruța Liana Cuceu

How to cite this article:

Cuceu, Codruța Liana (2025) *Adevărul care se dăruiește în ascultare: repere pentru o etică a deschiderii și receptivității*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 23, pp. 75–86. DOI: 10.5281/zenodo.17655032



© 2025: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

ADEVĂRUL CARE SE DĂRUIEȘTE ÎN ASCULTARE: REPERE PENTRU O ETICĂ A DESCHIDERII ȘI RECEPTIVITĂȚII

Codruța Liana Cuceu¹

Abstract: *THE TRUTH THAT GIVES ITSELF IN LISTENING: TOWARDS AN ETHICS OF OPENNESS AND RECEPTIVITY.* This article examines listening as a philosophical and ethical response to the epistemic and moral challenges of the contemporary “post-truth” condition, marked by echo chambers, ideological self-enclosure, and the erosion of shared meaning. Against the reduction of truth to mere rhetorical effectiveness or community recognition, the argument develops the idea that truth gives itself in the relational space created by authentic listening. Through dialogue with diverse traditions of thought—psychoanalysis, phenomenology, hermeneutics, and contemporary philosophy of language—the analysis reinterprets listening not as passive reception but as an active, transformative practice that opens a horizon for truth and ethical responsibility. Psychoanalytic insights highlight the receptive dimension of attention and the transference dynamics that shape subjectivity; linguistic and post-structural approaches emphasize the destabilizing role of the semiotic in relation to rigid symbolic orders; and recent philosophical accounts underscore listening as a practice of dialogical openness to alterity. At the center of this inquiry stands Gemma Corradi Fiumara’s philosophy of listening, which deepens the concept of intentionality by shifting emphasis from mental acts to receptivity, and from cognitive closure to ethical openness. On this view, listening constitutes the very condition for resisting the closure of ideological self-isolation and cultivating an ethical relation to others. The conclusion advances an ethics of openness and receptivity, wherein listening is understood as a transformative practice that reopens the possibility of truth and grounds a renewed form of moral responsibility in a polarized and fragmented world.

Keywords: *Echo Chambers; Ethics of Listening; Intentionality; Psychoanalysis; Receptivity; (Post-)Truth.*

În atmosfera discursivă a Occidentului contemporan, unde expresivitatea autoreferențială tinde să eclipseze dimensiunea relațională a comunicării, iar logica post-adevărului (Keyes, 2004; McIntyre, 2018), potențată de fenomenul camerelor de ecou (Sunstein 2001, 2007, 2017), devine aproape paradigmatică, ascultarea autentică apare ca o practică fragilizată, supusă unor presiuni structurale ce îi reduc atât vizibilitatea, cât și relevanța. Consolidarea post-adevărului implică nu doar depășirea acelei tradiții clasice axate pe adevăr ca virtute epistemică și, totodată,

¹ Department of Socio-Human Research, “George Barițiu” History Institute of the Romanian Academy, Cluj-Napoca; ORCID: 0009-0004-5566-1268.

ca un criteriu al conduitei etice, cât, mai presus de aceasta, ea indică o mutație a normativității discursului, căci astăzi „adevărat” devine ceea ce se impune prin funcționalitate și eficacitate afectivă și prin recunoaștere comunitară și, astfel, responsabilitatea morală a subiectului se deplasează de la angajamentul față de fapte la o adeziune pur preferențială față de caracterul „performativ” al discursului. Mai mult, camerele de ecou, constituind spații virtuale privilegiate ale manifestării discursului contemporan, se regăsesc cu precădere sub forma platformelor de social media și a altor medii digitale în care utilizatorii sunt expuși doar la opinii care reflectă propriile lor convingeri, întăresc un mediu izolat din punct de vedere informațional, limitând contactul cu perspective alternative. Algoritmii platformelor online filtrează constant conținutul rulat, amplificând polarizarea, consolidând prejudecățile, și limitând și transformând fluxul altminteri liber al gândirii în repetiție, persistență sau chiar obsesionalitate. În acest context, cultivarea unui tip de ascultare activă și deschisă devine mai necesară ca oricând, întrucât ea e singura capabilă să contrabalanseze tendința de autoizolare ideologică exacerbată, pe de-o parte, prin intermediul mecanismelor de expunere selectivă (Festinger, 1957; Stroud, 2008) și prin biasul de confirmare (Nickerson, 1998) și, pe de altă parte, prin algoritmi tot mai preciși de personalizare utilizați permanent în mediul digital, care favorizează formarea de „bule informaționale” și camere de rezonanță/ecou (Pariser, 2011; Flaxman, Goel, & Rao, 2016).”

Autoizolarea ideologică presupune astăzi mecanisme de filtrare autoreferențială, în urma cărora discursul se omogenizează, iar granițele identitare se rigidizează, reducând astfel posibilitatea dialogului intersubiectiv. Prin urmare, autoizolarea ideologică pare a se îndepărta, prin puternice metamorfoze, de acel orizont relativ deschis al semnificațiilor colective, pe care, deopotrivă, concepția clasică a ideologiei înțelegea drept cadru global de interpretare a realității discutate de Karl Mannheim (1954) precum și cea contemporană, ce definește ideologia ca ansamblu de reprezentări, credințe sau valori ce structurează percepția asupra lumii și funcționează ca mediu al practicilor sociale și culturale (Thompson, 1990) îl prefigurau. Într-un asemenea context, perspectiva fenomenologică asupra ascultării autentice se cere completată de o dimensiune etică, astfel încât aceasta să fie înțeleasă nu doar ca structură ontologică a Dasein-ului, ci și ca practică normativă orientată spre responsabilitatea față de celălalt. Ascultarea autentică devine nu doar un eveniment de înțelegere intersubiectivă ce poate fi înțeleasă ca o formă constitutivă a Dasein-ului, în măsura în care deschiderea către alteritate face posibilă înțelegerea modului nostru de a-fi-în-lume (Heidegger, 1927/2003) sau ca o condiție hermeneutică fundamentală a înțelegerii, întrucât doar disponibilitatea de a asculta celălalt permite fuziunea orizonturilor și emergența sensului comun (Gadamer, 1960/2001) ci, totodată, o formă de poziționare etică menită să rupă lanțul autoizolării ideologice și să restabilească acea condiție dialogică indispensabilă spațiului public, recalibrând relevanța sau chiar imperativul unui dialog pluralist, moderat și echilibrat.

În ce măsură mai putem astăzi atribui ascultării doar funcția unei banale practici cotidiene? Care sunt, așadar, implicațiile sale etice și filosofice profunde și în ce măsură poartă ea, astăzi, caracteristicile unui concept filosofic complex? Ascultarea pare să fi devenit astăzi mai curând un act de rezistență, ce poartă în ea

însăși ceva din esența filosofiei, căci ea reprezintă, în primul rând, o formă de practică reflexivă a cărei exigență principală este aceea de a suspenda voința de a impune și apoi de a înlocui această voință cu o deschidere autentică către alteritate. În ce măsură este, deci, necesară, astăzi, o filosofie a ascultării? Se poate o astfel de filosofie dovedi esențială pentru a depăși fragmentarea discursivă a contemporaneității și pentru a promova o înțelegere mutuală profundă, în contrast cu dinamica repetitivă și restrictivă a camerelor de ecou digitale? În definitiv, la ce, în ce fel și în ce măsură e necesară și utilă o filosofie a ascultării astăzi? Sau de ce ar trebui să privim ascultarea prin prisma filosofiei? Ce revelații ne poate oferi o analiză etică a (pasivității sau formei active a) acestui act aparent banal? Ne-ar putea ea invita să interogăm fundamentele comunicării umane sau să înțelegem ascultarea ca o practică extrem de complexă, cu implicații etice, epistemologice, politice și existențiale sau ca act (uneori chiar terapeutic) prin care relaționăm cu lumea, ce reflectă dinamica concrete ale relațiilor interumane? Toate aceste interogații au constituit punctul de plecare al unor reflecții profunde ce au reușit nu doar să reechilibreze, în istoria filosofiei occidentale, raportul dintre *logos*, respectiv *praxis* și *hipakoē*, ci, totodată să-i redea acestuia din urmă, pe lângă sensul său de bază (a asculta) și pe cel de „a fi supus/obedient” sau „a răspunde disciplinat la un îndemn”. În istoria filosofiei occidentale, conceptul de ascultare a fost multă vreme tratat ca secundar în raport cu vorbirea și acțiunea. Tradiția platonice și cea aristotelică au privilegiat *logos*-ul și *praxis*-ul, lăsând mai puțin spațiu pentru o reflecție profundă asupra actului de a asculta (Haroutunian-Gordon, 2011; Rice, 2011). Cu toate acestea, Rice (2011) arată că etica aristotelică oferă un prim cadru pentru reconstrucția ascultării ca virtute plasată la intersecția dintre dispozițiile morale și intelectuale. O asemenea perspectivă, ce reiese indirect din corpusul filosofic aristotelian reușește doar să sugereze, poate pentru prima oară în istoria filosofiei, posibilitatea unei metamorfoze a ascultării dintr-un pur exercițiu pedagogic și/sau intersubiectiv într-o condiție epistemică fundamentală pentru posibilitatea dialogului. Și totuși, în această aparentă „criză” ce vizează poziționarea ascultării pe un loc secund, există câteva repere ce se pot constitui ca origini rodnice ale unei mai tardive filosofii a ascultării, ce ne incită să redescoperim profunzimea și potențialul transformator al unei practici autentice a ascultării. Căci începând cu dialogurile socratice ale tradiției ateniene până la dezbaterile contemporane despre etică, dialog și alteritate, ascultarea s-a dovedit a fi nu doar un simplu act pasiv, ci o practică etică fundamentală, care modelează însăși textura relațiilor noastre și a societății în ansamblul ei. Ar fi interesant să facem, pentru un moment, un exercițiu simplu de imaginație și să creăm mental o lume în care ascultarea ar fi privită cu aceeași reverență și cultivată cu aceeași asiduitate precum oratoria sau scrierea și să ne întrebăm, apoi, ce fel de lume și/sau de societate ar rezulta dintr-o astfel de reorientare a atenției noastre individuale? Un asemenea exercițiu de imaginație ar deschide și posibilitatea unei investigații care să vizeze nu doar istoria conceptuală a reflecțiilor asupra ascultării, ci și potențialul ei transformator în cadrul filosofiei morale contemporane. O privire panoramică asupra câtorva repere istorice poate evoca formele inițiale ale acestei meditații asupra actului/fenomenului ascultării și poate, totodată, da seama de caracterul neîntrerupt ce îndreptățește ridicarea – e drept, anevoioasă a – acestei reflecții la rangul unei adevărate filosofii.

Încă de la Socrate, a cărui maieutică a transformat ascultarea într-o artă a căutării adevărului, se poate întrezări apariția unei etici a ascultării bazate pe respectul profund vizavi de potențialul intelectual al interlocutorului. Dacă reușim să pătrundem sensul mai profund al metodei socratice și să depășim nivelul unei simple tehnici de interogare, actul ascultării devine o formă de recunoaștere și afirmare a capacității de gândire critică și de descoperire a celuilalt, presupunând, în același timp, o onorare a umanității acestuia.

Aristotel, în reflecțiile sale asupra prieteniei din „Etica Nicomahică” (Aristotel, 1988), extinde această înțelegere profundă a actului ascultării, plasând ascultarea empatică în centrul relațiilor virtuozitate. Pentru Aristotel, prietenia autentică – și, prin extensie, o viață etică – nu poate fi concepută fără capacitatea de a asculta și de a înțelege profund perspectiva celuilalt. Astfel, etica ascultării devine fundamentul unei comunități morale bazate pe recunoaștere și înțelegere reciprocă, evidențiind legătura umană esențială dintre indivizi.

Tradiția stoică, prin accentul său pe disciplină și auto-perfecționare, adaugă o nouă dimensiune acestor reflecții inițiale asupra ascultării. Pentru stoici, ascultarea este mai întâi de toate o practică a atenției, esențială pentru înțelegerea celuilalt, fiind mai curând o formă de auto-cultivare, o cale prin care individul își rafinează nu doar înțelegerea lumii, ci, totodată, caracterul moral și virtuțile sociale (Marcus Aurelius, 2016, VI, 53, p. 199). Însă, dincolo de aceste nuanțe încă fragile care contribuie la îmbogățirea tabloului, filosofia clasică este, în esență, marcată de o eclipsare a ascultării în favoarea unei preocupări mai accentuate pentru vorbire și acțiune. Abia în gândirea contemporană observăm o tentativă clară de a restabili echilibrul între vorbire (logos) și ascultare (hipakoē), prin aprofundări și diversificări ale acestor perspective. Odată cu apariția psihanalizei la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, ascultarea capătă noi dimensiuni etice și epistemologice, subliniind importanța sa în înțelegerea relațiilor interumane și a dezvoltării individuale. Una dintre cele mai influente și nuanțate conceptualizări ale ascultării în istoria gândirii contemporane este propusă de însuși întemeietorul psihanalizei. În una din cele mai celebre lucrări ale sale, intitulată Sfaturi pentru medic, în ceea ce privește tratamentul psihanalitic (1912), Freud introduce conceptul de „atenție liber flotantă” (gleichschwebende Aufmerksamkeit) (Freud, 1912/2010, p. 116), descriind-o ca pe o atitudine psihică a (stare mentală optimă a) analistului în timpul sesiunii terapeutice. Între fundamentele ascultării analitice, Freud așază o tehnică ce pare sofisticată tocmai întrucât presupune o suspendare deliberată a (pre) judecăților și a așteptărilor, a intenției permițând analistului, ce-și abandonează atenția unei pure prezențe însoțitoare (totale), să recepționeze și să proceseze materialul inconștient al pacientului într-un mod deschis, imediat și nedirecțional. Pentru Freud, ascultarea nu se limitează la a fi doar o tehnică mecanică, ci reprezintă o poziție etică fundamentală, care recunoaște și respectă deopotrivă complexitatea și unicitatea fiecărui individ.

„După cum analizandul trebuie să comunice tot ce percepe în autoobservația sa, abținându-se de la toate obiecțiile logice și afective care urmăresc să îl determine să facă o alegere, la fel și medicul trebuie să se așeze în poziția de a utiliza tot ceea ce îi este comunicat în scopurile interpretării, ale cunoașterii inconștientului ascuns, fără a

înlocui alegerea abandonată de bolnav cu propria cenzură în formula: el trebuie să dedice propriul său inconștient, ca organ receptor, inconștientului donator al bolnavului, să se situeze față de analizand ca receptorul unui telefon. Așa cum receptorul transformă la loc în unde sonore oscilațiile curentului electric produse de undele sonore, la fel și inconștientul medicului are funcția de a restabili acel inconștient care a determinat asociațiile bolnavului, din derivatele inconștientului comunicate lui” (Freud, 1912/2010, p. 120).

Freud compară această formă de ascultare cu atitudinea unui chirurg care își concentrează întreaga atenție asupra operației, lăsând deoparte toate sentimentele personale, inclusiv compasiunea umană (Freud, 1912/2010, p. 119). Această aparentă detașare nu trebuie interpretată ca o lipsă de empatie, ci, mai degrabă, ca o formă profundă de respect față de autonomia și individualitatea pacientului. Prin suspendarea temporară a propriului ego, analistul reușește să creeze un spațiu în care adevărul pacientului poate să se dezvăluie liber. Mai mult decât atât, Freud conceptualizează ascultarea ca un act de cunoaștere activă și creativă. În lucrarea sa „Construcții în analiză” (1937), el compară munca analistului cu cea a arheologului: analistul „trebuie să ghicească sau, mai corect spus, să construiască ceea ce a fost uitat din indiciile lăsate în urmă. Cum, când și cu ce explicații comunică el construcția sa analizandului, aceasta formează legătura dintre cele două părți ale travaliului analitic, între partea sa și partea analizandului” (Freud, 1912/2010, p. 367). Modul în care analistul comunică construcția sa pacientului formează legătura dintre cele două părți ale procesului analitic, între sinele său și sinele pacientului. Această metaforă sugerează că ascultarea, în sensul freudian, implică nu doar o recepție pasivă a informațiilor, ci un proces activ de reconstrucție și interpretare. Analistul devine astfel un partener în procesul de creare a sensului, aducând la lumină conexiuni și semnificații ascunse sau blocaje în discursul pacientului. Conceptualizarea freudiană a ascultării a fost profund dezvoltată și nuanțată de generațiile ulterioare de psihanalisti, fiecare contribuind cu perspective noi asupra naturii și funcției acestei practici fundamentale. De exemplu, Donald Winnicott (1965) a extins înțelegerea ascultării ca act de creare a unui mediu „facilitator”. Pentru Winnicott, ascultarea empatică a analistului creează un spațiu psihologic sigur în care pacientul își poate explora și dezvolta sinele autentic. Această formă de ascultare nu este doar receptivă, ci deopotrivă activă și susținătoare, permițând devoalarea aspectelor autentice ale personalității pacientului, potențial suprimate sau distorsionate în perioada timpurie a dezvoltării sale ca subiect. Mai apoi, Wilfred Bion (1962) a adus o contribuție semnificativă concepției legate de ascultare, prin introducerea conceptului de „reverie maternă”, descriind-o ca fiind capacitatea mamei de a primi, conține și procesa experiențele emoționale brute ale bebelușului, respectiv ca pe o formă de ascultare profundă și receptivă care permite transformarea experiențelor brute, nedigerabile psihic (elemente-beta) în elemente gândibile (elemente-alfa). Bion dezvoltă o teorie a ascultării analitice în analogie cu acest concept de „reverie maternă”. Pentru Bion, ascultarea analitică implică o capacitate de a conține și procesa aspectele mai greu tolerabile ale experienței analizandului. În peisajul gândirii psihanalitice al secolului XX, Jacques Lacan se distinge ca un teoretician a cărui gândire a transformat profund nu doar practica psihanalitică, ci și modul în care înțelegem subiectivitatea umană și relațiile intersubiective. În centrul acestei turnuri

se află și o reconceptualizare radicală a actului ascultării, care, în viziunea lacaniană, devine nu doar o tehnică terapeutică, ci o poziție etică fundamentală și o modalitate de a înțelege și descrie complexitatea relațiilor umane. Într-o mare măsură, conceptualizările lacaniene asupra eticii ascultării transcend granițele psihanalizei și au implicații profunde pentru filosofia contemporană (deconstructivistă/postmodernă) pentru teoria comunicării dar și pentru etica relațiilor intersubiective. În esență, Lacan redefinesc ascultarea ca o practică activă și transformatoare, centrată pe recunoașterea alterității radicale a celuilalt și pe deschiderea către dimensiunea inconștientă a discursului. Însă pentru a înțelege conceptualizarea lacaniană a ascultării, trebuie să o situăm în contextul mai larg al teoriei sale despre ordinea simbolică și structura inconștientului. Lacan argumentează că inconștientul este structurat ca un limbaj, iar subiectul uman este prins într-o rețea de semnificații care îi precedă și îi depășește existența individuală [Lacan, 1977, p. 20]. În acest context, ascultarea devine o practică de decodificare a mesajelor inconștiente transmise prin discursul analizandului, căci „inconștientul este acea parte a discursului concret, în calitatea sa de transindividual, care nu este la dispoziția subiectului pentru a restabili continuitatea discursului său conștient” (Lacan, 1977, p. 258). Astfel, ascultarea lacaniană implică o atenție acordată nu doar la conținutului manifest (expresiv, vocal) al discursului, ci mai cu seamă la structura sa, la lacunele și discontinuitățile sale, la ceea ce rămâne nespus sau este spus fără intenție. Una dintre inovațiile majore ale lui Lacan în ceea ce privește tehnica psihanalitică rezidă în conceptul de „punctuație”. Jacques Lacan (1998), în celebrul său seminar dedicat formațiunilor inconștientului, susținut între anii 1957–1958, susține că rolul analistului constă în a „punctua” discursul analizandului. Aceasta se realizează prin introducerea de scansiuni și/sau pauze, elemente care facilitează apariția sensului inconștient. Psihanalistul francez subliniază, astfel, importanța unei intervenții atente din partea analistului, care permite ca mesajele profunde ale inconștientului să devină accesibile și să fie explorate în cadrul procesului analitic (Lacan, 1998). Această practică a „punctuării” discursului transformă, deci, ascultarea într-un act creativ și intervenționist. Analistul nu este, așadar, potrivit tehnicii psihanalitice lacaniene, un receptor pasiv al discursului analizandului, ci un participant activ în procesul de creație a sensului. Într-un fel, prin actul punctuării, ascultarea analistului facilitează restructurarea narațiunii proprii analizandului, și la deschiderea unor noi posibilități de semnificare și subiectivare. Această etică a ascultării implică o recunoaștere fundamentală a alterității și singularității celuilalt și refuză să înscrie discursul analizandului în matrici categoriale deja existente sau să îi ofere interpretări. Aceasta se referă la un tip de ascultare care depășește limitele a ceea ce ne este familiar sau ușor de înțeles și este un tip de experiență ce implică o atitudine deschisă și receptivă față de ceea ce poate părea straniu, incomprehensibil sau chiar deranjant în discursul celuilalt. Etica lacaniană nu autorizează analistul să-și ghideze pacientul spre un anumit *Bine* sau spre vreun ideal ci, mai degrabă, dorința analistului trebuie să fie purificată de asemenea finalități exterioare (Lacan, 1992). Această abordare subliniază importanța acceptării diversității experiențelor și a interpretărilor, chiar și atunci când acestea ne confruntă cu aspecte mai puțin confortabile ale comunicării umane. Psihanalistul francez argumentează că subiectul uman se constituie prin

limbaj și este fundamental divizat („barat”) – marcat de o lipsă fundamentală și, în egală măsură, înstrăinat față de propria sa dorință. În acest context, ascultarea etică implică o disponibilitate de a întâmpina și de a susține această diviziune, fără o proiecție a unei intenții de a „vindeca” sau de a produce soluționări individuale premature. Această poziție etică poate fi observată și în afirmația lui Lacan: „nu cedați în fața dorinței voastre” (Lacan, 1992, p. 321), ce invită la o reflecție asupra complexității dorinței umane și asupra modului în care aceasta ne influențează alegerile. Lacan subliniază importanța de a rămâne fideli propriilor principii, exigenței cunoașterii de sine și unei explorări a labirintului propriei dorințe, ce pot fi, împreună, înțelese ca îndemnuri de asumare a complexității și ambiguității experienței umane, în absența vreunei intenții explicative sau simplificatoare.

În dialogul contemporan dintre psihanaliză și filosofie, contribuția Gemmei Corradi Fiumara la dezvoltarea unei filosofii a ascultării reprezintă un moment semnificativ de convergență între aceste două discipline esențiale. Dacă Freud a pus bazele „terapii prin vorbire” și a evidențiat rolul fundamental al ascultării în procesul terapeutic, iar Lacan a subliniat importanța ascultării în raport cu dimensiunea simbolică a limbajului și cu inconștientul structurat ca limbaj, Corradi Fiumara extinde aceste perspective într-o direcție filosofică integrativă, propunând atât o veritabilă ontologie, cât și o etică a ascultării. Corradi Fiumara pledează pentru o reechilibrare fundamentală a tradiției filosofice occidentale, care a fost în mod tradițional dominată de logos și expresie vocală, promovând în schimb o cultură a receptivității și a ascultării. În viziunea sa, ascultarea nu este doar un act etic, ci fundamentul însuși al coexistenței și al înțelegerii umane. Filosofia ascultării, așa cum a fost dezvoltată de către Gemma Corradi Fiumara (1931–2021), gânditoare de origine italiană renumită pentru contribuțiile sale în domeniul filosofiei limbajului, fenomenologiei și filosofiei ascultării, membră deplină a Asociației Internaționale de Psihanaliză și profesor asociat de filosofie la Universitatea din Roma, se înscrie într-o tradiție de gândire care începe prin psihanaliză și se extinde către o critică mai largă a logo-centrismului occidental, oferind în același timp fundamente pentru o nouă etică a dialogului și a receptivității. Două dintre lucrările sale principale (Corradi Fiumara, 1990; Corradi Fiumara, 2009) explorează ideea ascultării ca un act filosofic și etic esențial, în contrast cu accentul tradițional pus pe vorbire și discurs în filosofia occidentală. Corradi Fiumara extinde descoperirea freudiană a atenției libere flotante aplicată la nivelul întregii experiențe cognitive și etice, deoarece pentru ea, „ascultarea nu este doar o tehnică terapeutică, ci fundamentul oricărei cunoașteri autentice” (Corradi Fiumara, 1990, p. 43). Această viziune inovatoare reconsideră nu doar modul în care se comunică astăzi, ci și natura relațiilor noastre interumane. Altfel spus, teoria sa transcende cadrul clinic al psihanalizei. Ea argumentează că actul ascultării implică o formă specifică de intenționalitate cognitivă, ce depășește atât percepția senzorială simplă, cât și de un tip de examinare intelectuală, analitică abstractă. Această intenționalitate, mai curând, antrenarea unui tip de orientare, ce tinde să devină constitutivă, a proceselor psihice către un alt subiect uman. Datorită acestui tip de intenționalitate, ascultarea, așa cum e ea conceptualizată de Corradi Fiumara, implică faptul că activitatea cognitivă nu este niciodată neutră, ci structurată printr-o direcționalitate specifică. Prin aceasta, Corradi Fiumara urmează tradiția

fenomenologică brentaniană (Brentano, 1995) și husserliană (Husserl, 1983), care, ulterior, au fost integrate în psihologia cognitivă contemporană. Harman (2017) reia teza brentaniană a orientării intenționale a actelor mentale și o articulează, totodată, cu analiza husserliană a structurii noetic-noematice, adică a relației constitutive dintre actul conștiinței și conținutul său intențional, relație prin care se arată cum ia naștere sensul și care oferă un reper conceptual pentru teoriile contemporane despre reprezentare și formarea semnificației în științele cognitive. Corradi Fiumara integrează aceste dezvoltări ale conceptului de intenționalitate, dar din domeniul actelor mentale, îl transferă în cel al ascultării. Intenționalitatea devine pentru Corradi Fiumara un mod de a fi care implică receptivitate și participare activă, o stare paradoxală de alertă relaxată, de deschidere receptivă fundamentală, care permite sensului să survină din întâlnirea cu alteritatea (Corradi Fiumara, 1990, p. 29; Corradi Fiumara, 2009, p. 14). Corradi Fiumara extinde, prin urmare, conceptul de intenționalitate dincolo de înțelesul său clasic, fenomenologic sau cognitiv, redefinindu-l ca o atitudine de deschidere receptivă și activă a subiectului către alteritate, îmbogățindu-l, totodată, cu o dimensiune etică a responsabilității și recunoașterii celuilalt. Gânditoarea italiană reușește să aprofundeze conceptul de intenționalitate printr-o deplasare a accentului dinspre reprezentare către relație, unde aceasta se configurează ca receptivitate dialogică și deschidere activă către alteritate, dar și prin integrarea perspectivei psihanalitice, în cadrul căreia ascultarea analitică se extinde la dimensiunea inconștientului și la dinamica transferențială (Corradi Fiumara, 1990; 2001; 2009). Astfel, în viziunea teoreticienei italiene, ascultarea nu reprezintă o simplă activitate anodină, ci constituie o dimensiune esențială a naturii umane. Această perspectivă ontologică asupra ascultării se prezintă ca ecou al concepției lacaniene despre subiectul vorbit de limbaj (subiectul vorbirii nu este niciodată complet stăpân pe ceea ce spune, fiind traversat de inconștient), dar intenția sa este de a dezvolta o teorie ce vede în capacitatea de ascultare condiția de posibilitate a oricărei forme de înțelegere și comunicare. Totuși, intenția sa este de a elabora o teorie care recunoaște în capacitatea de a asculta condiția de posibilitate a oricărei forme de înțelegere și comunicare. La Corradi Fiumara, ascultarea nu se reduce la o tehnică pragmatică a comunicării, ci ea constituie o modalitate fundamentală de a fi: „ascultarea însăși creează o situație pre-etică; ea este o modalitate de a fi, care nu este încă o modalitate de a face (Ricoeur, citat în Corradi Fiumara, 1990, p. 149). În această perspectivă, ascultarea ține chiar de „esența limbajului” (Corradi Fiumara, 1990, p. 30) și poate fi înțeleasă drept o potențialitate constitutivă a existenței umane, ceea ce legitimează descrierea subiectului uman ce ar putea fi definită printr-un concept cu rezonanțe heideggeriene ca „ființă-întru-ascultare”. Corradi Fiumara susține că ființa umană este, prin natura sa, „ființă-întru-ascultare” înainte de a deveni „ființă-care-vorbește”. Această prioritate ontologică a ascultării se manifestă atât în procesul de dezvoltare individuală – căci, timpuriu, copilul învață să asculte înainte de a începe să vorbească – cât și în structura fundamentală a experienței umane. Astfel, ascultarea se dovedește a fi o abilitate esențială, care facilitează nu doar comunicarea, ci și conexiunea profundă între oameni. Pentru această autoare, capacitatea de ascultare definește însăși posibilitatea deschiderii către lume și către ceilalți. Critica programatică a logo-centrismului occidental dezvoltată de

Corradi Fiumara reprezintă una dintre contribuțiile sale cele mai originale. Ea demonstrează cum tradiția filosofică occidentală, de la Platon la modernitate, a privilegiat sistematic dimensiunea expresivă a logos-ului în detrimentul celei receptive. Preferința îndelungată pentru exprimare și constrângere a generat o „surzenie filosofică”, limitând astfel atât posibilitățile de cunoaștere, cât și potențialul etic al gândirii. În analiza sa, Gemma Corradi Fiumara subliniază modul în care această tradiție logo-centrică a influențat nu doar filosofia, ci întreaga cultură occidentală, manifestându-se în majoritatea domeniilor, de la educație la politică, și chiar în sfera relațiilor sociale. Cultura preponderent monologică a tradiției filosofice „clasice” a contribuit la dezvoltarea unor forme de raționalitate instrumentală care favorizează controlul și au(c)toritatea, în detrimentul înțelegerii profunde și al dialogului autentic. Filosofia ascultării, propusă de Corradi Fiumara, nu se limitează la o critică a tradiției filosofice occidentale, ci oferă fundamentul unei noi paradigme a raționalității, una ce accentuează puternic aspectele etice și practice și care integrează dimensiunea receptivă cu cea dialogică, intersubiectivă. Din acest unghi, conceptul de ascultare propus de teoreticiană italiană pare a avea unele afinități și cu ceea ce Julia Kristeva determină prin dimensiunea „semiotică”². Kristeva (1984) dezvoltă distincția fundamentală dintre semiotic și simbolic susținând că dacă simbolicul desemnează ordinea limbajului structurat, a legii și a logicii, semioticul se referă la o modalitate de semnificare pre-verbală, ritmică și pulsională, asociată cu ceea ce ea numește *chora* — un spațiu pre-lingvistic, mobil și corporal, anterior separării subiect-obiect și instalării ordinii simbolice (Kristeva, 1984, p. 24–26). Inovația Gemmei Corradi Fiumara constă, așadar, într-un tip de raționalitate de tip „semiotic”, ce adaugă facultăți active, dedicate organizării și controlului realității, alte câteva capacități complexe ce includ și caracteristici ale receptivității. Fie că este vorba despre un spațiu pre-verbal și pulsional, articulat prin ritmuri și intonații corporale ce destabilizează ordinea simbolică și evocă dimensiunea maternă pre-oedipiană, fie că se discută de o raționalitate dialogică și etică, întemeiată pe receptivitate și ascultare ca practici prin care alteritatea devine accesibilă și semnificativă, atât Kristeva, cât și Corradi Fiumara mizează pe recuperarea unor forme de experiență și cunoaștere marginalizate de către rațiunea logico-simbolică dominantă. Corradi Fiumara argumentează că adevărata înțelegere apare din interacțiunea dialectică dintre exprimare și ascultare, dintre activitate și receptivitate.

O modalitate privilegiată de a crea un „spațiu de receptivitate” este identificată de Corradi Fiumara în utilizarea metaforei. Fiumara (1995) arată că

² În lucrarea sa „Revolution in Poetic Language” (1984), Kristeva face distincția între două dimensiuni ale semnificației și subiectivității: simbolicul și semioticul. Kristeva descrie *chora* ca „o articulare în esență mobilă și provizorie, constituită din mișcări și staze efemere... articulată prin ritmuri și intonații” și subliniază că aceasta „precede evidența, verosimilitudinea, spațialitatea și temporalitatea” (Kristeva, 1984, p. 26). Dimensiunea semiotică este definită drept „modalitatea semnificării în care semnul lingvistic nu este încă articulat ca absență a unui obiect, ci este, în schimb, materialitatea pulsionilor și a articulațiilor lor” (Kristeva, 1984, p. 25). Din acest motiv, „niciun sistem de semnificare pe care [subiectul] îl produce nu poate fi niciodată exclusiv semiotic sau exclusiv simbolic, iar așa-numitul ‘subiect’ este întotdeauna ambele” (Kristeva, 1984, p. 24). În fine, Kristeva precizează că „deși semioticul este articulat prin corpul mamei, el nu este un semn, ci un proces, și unul care este anterior complexului oedipian” (Kristeva, 1984, p. 27).

metafora nu funcționează doar ca un instrument retoric, ci ca un instrument prin care sensurile germinale pot fi exprimate fără constrângerea logicii rigide (Corradi Fiumara, 1995, p. 54–56). Autoarea subliniază că a lua în serios această dimensiune metaforică înseamnă a cultiva o atitudine deschisă și non-dogmatică, o formă de ascultare hermeneutică ce se lasă traversată de mesaje care provin dincolo de ordinea discursului rațional (Corradi Fiumara, 1995, p. 102–104). Dimensiunea etică a filosofiei ascultării, pe care o dezvoltă această gânditoare, se traduce prin ceea ce putem numi o etică a receptivității. Aceasta se bazează pe recunoașterea faptului că orice act de ascultare autentică este simultan un act etic, implicând o (intenție de) deschidere fundamentală către alteritate și o disponibilitate de a fi transformat prin întâlnirea cu celălalt. Etica receptivității se manifestă în multiple dimensiuni ale experienței umane. La nivel interpersonal, aceasta presupune dezvoltarea unei atitudini de respect și deschidere față de alteritatea celuilalt. În plan social și politic, acest tip de etică sugerează necesitatea creării unor spații pentru dialog autentic și a unor instituții care să încurajeze ascultarea reciprocă. Transpusă, ulterior, în dimensiunea ecologică, acest gen de poziționare poate conduce la o nouă înțelegere a relației cu natura, bazată pe permeabilitatea ontologică a subiectului și respect față de alte forme de viață. În viziunea Gemmei Corradi Fiumara, cultivarea capacității de ascultare necesită dezvoltarea unor practici specifice și a unei discipline a receptivității, ce începe cu dezvoltarea atenției și a prezenței – o capacitate pe care autoarea o compară cu forma de atenție interioară, riguroasă, care nu poate fi improvizată, ci presupune atât o formare continuă și o atenție devotată (Corradi Fiumara, 1990, p. 67), cât și o practică întemeiată pe o deschidere către tăcerea fertilă, celebrată ca moment auroral al ascultării (Corradi Fiumara, 1990, p. 106) și pe cultivarea unui spațiu dialogic în care tăcerea devine mijloc de comunicare și creștere reciprocă (Corradi Fiumara, 1990, p. 108). Aceste practici de interiorizare, tăcere și rigoare sunt foarte apropiate atât de dimensiunea contemplativă și meditația filosofică (Corradi Fiumara, 2001), cât și de tăcerea/atenția necesare în actul analitic. Aceasta implică, în primul rând, învățarea artei de a suspenda temporar propriile judecăți și presupuziții, pentru a crea spațiul mental necesar „primirii” perspectivei celuilalt, așa cum sublinia întemeietorul psihanalizei în lucrarea sa „Sfaturi pentru medic în ceea ce privește tratamentul psihanalitic” (Freud, 1912/2010). Dezvoltările mai noi propuse de Corradi Fiumara acestei filosofii dezvoltă ascultarea și ca un act etic de îngrijire, ce creează spațiul în care suferința psihică, altminteri inefabilă, poate să prindă glas, transformându-se din povară mută în resursă de vindecare (Corradi Fiumara, 2015, p. 114), întrucât durerea psihică, oricât de puțin devastatoare, este dificil de articulat, iar expresia ei depinde de calitatea unei ascultări (inter)active (Corradi Fiumara, 2015, p. 157). Absența unei astfel de poziționări dialogice autentice poate genera chiar forme mai mult sau mai puțin acute de „uzurpare” a vieții interioare a subiectului, ce nu mai reușește să-și „traducă” propria lume lăuntrică în forme comunicabile și interiorizează un stil comunicativ intruziv și dominant care, la rândul său, îi va priva și pe alții de șansa de a-și construi un limbaj intim pentru a traversa speranța și disperarea, atașamentele și separările (Corradi Fiumara, 1992, citat în Corradi Fiumara, 2015, p. 125). Pe de altă parte,

acolo unde ea există, ascultarea devine însăși posibilitatea unei vindecări prin dialog. Astfel, conceptul de ascultare este îmbogățit de teoreticiană italiană printr-o dimensiune terapeutică și transformatoare. Cultivarea receptivității față de alteritate înseamnă, așadar, dezvoltarea capacității de a rămâne deschis față de ceea ce este diferit și necunoscut, fără a reduce această diferență la categorii familiare de înțelegere. Această deschidere nu doar că îmbogățește experiența umană, ci și contribuie la construirea unor relații mai autentice și mai încărcate de sens.

Poziția teoretică a Gemmei Corradi Fiumara marchează un moment de inflexiune în gândirea contemporană, întrucât asuma moștenirea psihanalizei, dar îi depășește cadrele printr-o meditație filosofică originală, ea deschide un orizont în care ascultarea devine nu doar categorie hermeneutică, ci și principiu etic fundamental, capabil să răspundă tensiunilor și fragmentărilor lumii noastre.

Din această lungă tradiție de reflecție se desprinde limpede faptul că ascultarea nu se reduce la o disponibilitate pasivă sau la un gest secundar al comunicării, ci se dezvăluie ca o practică activă și transformatoare, prin excelență etică, în măsura în care deschide spre dimensiunea alterității. În plus, ceea ce am putea numi o etică a ascultării nu apare ca o extravaganță teoretică ori un lux al spiritului, ci ca o necesitate stringentă într-o epocă marcată de polarizare, fragmentare și incapacitatea tot mai acută de a ne înțelege unii pe alții. O filosofie a ascultării acordată necesităților secolului XXI ar presupune înglobarea tuturor acestor perspective: respectul socratic pentru potențialul celuilalt, empatia aristotelică, disciplina stoică, tehnicile psihanalitice, și viziunea cuprinzătoare propusă de Corradi Fiumara asupra ascultării ca fundament al înțelegerii umane. În practică, aceasta ar însemna cultivarea unei atitudini de deschidere radicală către celălalt, o disponibilitate de a ne lăsa transformați de ceea ce auzim și ar implica dezvoltarea unei sensibilități acute la context și la dinamica de putere care modelează orice act de comunicare. Reflexivitatea, dialogul interior constant devine, în egală măsură, esențial, implicând o conștientizare profundă a prejudecăților și limitărilor noastre în procesul de ascultare. În acest context, o etică a ascultării, adaptată vremurilor noastre, trebuie să recunoască puterea transformatoare a ascultării autentice. Aceasta nu doar că poate construi punți de înțelegere acolo unde păreau să existe doar prăpăstii, dar are și capacitatea de a cultiva empatie și compasiune în fața sentimentului de înstrăinare. Mai mult decât atât, etica ascultării deschide noi căi pentru coexistență și colaborare într-o lume din ce în ce mai complexă și interconectată (predominant virtual). Redescoperirea și promovarea unei etici a ascultării nu reprezintă doar un exercițiu intelectual, ci o necesitate practică și morală urgentă. Într-o epocă marcată de zgomot și monologuri concurente, abilitatea de a asculta cu adevărat – cu deschidere, respect și dorința de a fi transformați – ar putea fi cheia nu doar pentru a aborda multe dintre dilemele noastre etice și sociale, ci și pentru a reimagina fundamental modul în care coexistăm și ne înțelegem unii pe alții în această lume complicată și adesea contradictorie.

BIBLIOGRAFIE

- Aristotel. (1988). *Etica Nicomahică* (S. Petecel, trad.). București: Editura Științifică și Enciclopedică.
Bion, W. R. (1962). *Learning from Experience*. William Heinemann Medical Books.

- Brentano, F. (1995). *Psychology from an Empirical Standpoint* (L.L. McAlister, & A. Rancurello, & D.B. Terrell, Trans.; 2nd ed.) Routledge.
- Corradi Fiumara, G. (1990). *The other side of language: A philosophy of listening*. London: Routledge.
- Corradi Fiumara, G. (1995). *The metaphoric process: Connections between language and life*. London, UK: Routledge.
- Corradi Fiumara, G. (2001). *The mind's affective life: A psychoanalytic and philosophical inquiry*. Hove, UK: Brunner-Routledge.
- Corradi Fiumara, G. (2009). *Spontaneity: A psychoanalytic inquiry*. London: Routledge.
- Corradi Fiumara, G. (2015). *Psychic suffering: From pain to growth*. London, UK: Karnac Books.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Flaxman, S., Goel, S., & Rao, J. M. (2016). Filter bubbles, echo chambers, and online news consumption. *Public Opinion Quarterly*, 80(S1), 298–320.
- Freud, S. (1912/2010). Sfaturi pentru medic, în ceea ce privește tratamentul psihanalitic. În S. Freud, *Opere esențiale* (Vol. 11, p. 111–123). București: Editura Trei. (Lucrare originală publicată în 1912).
- Gadamer, H.-G. (2001). *Adevăr și metodă* (trad. G. Liiceanu & C. Bădiliță). București: Editura Teora. (Lucrare originală publicată în 1960).
- Harman, G. (2017). Intentionality. In *A companion to cognitive science*. Wiley Online Library.
- Haroutunian-Gordon, S. (2011). Plato's philosophy of listening. *Educational Theory*, 61(2), 125–139.
- Heidegger, M. (2003). *Ființă și timp* (trad. G. Liiceanu & C. Ivănescu). București: Humanitas. (Lucrare originală publicată în 1927).
- Husserl, E. (1983). *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy: First book* (F. Kersten, Trans.). The Hague: Martinus Nijhoff.
- Keyes, R. (2004). *The post-truth era: Dishonesty and deception in contemporary life*. New York, NY: St. Martin's Press.
- Kristeva, J. (1984). *Revolution in poetic language* (M. Waller, Trans.). New York, NY: Columbia University Press.
- Lacan, J. (1977). The function and field of speech and language in psychoanalysis (A. Sheridan, Trans.). In J. Lacan, *Écrits: A selection* (p. 30–113). New York, NY: Norton.
- Lacan, J. (1992). *The seminar of Jacques Lacan, Book VII: The ethics of psychoanalysis, 1959–1960* (D. Porter, Trans.). New York, NY: W. W. Norton.
- Lacan, J. (1998). *Le Séminaire, Livre V: Les formations de l'inconscient, 1957–1958* (J.-A. Miller, Ed.). Paris: Éditions du Seuil.
- Mannheim, K. (1954). *Ideology and utopia: An introduction to the sociology of knowledge* (L. Wirth, Pref.). New York, NY: Harcourt, Brace & Co.; London, UK: Routledge & Kegan Paul.
- Marcus Aurelius. (2016). *Gânduri către sine însuși* (C. Bejan, trad.). București: Humanitas.
- McIntyre, L. (2018). *Post-truth*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220.
- Pariser, E. (2011). *The filter bubble: What the Internet is hiding from you*. New York, NY: Penguin Press.
- Rice, S. (2011). Toward an Aristotelian conception of good listening. *Educational Theory*, 61(2), 141–153.
- Stroud, N. J. (2008). Media use and political predispositions: Revisiting the concept of selective exposure. *Political Behavior*, 30(3), 341–366.
- Sunstein, C. R. (2001). *Republic.com*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sunstein, C. R. (2007). *Republic.com 2.0*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Thompson, J. B. (1990). *Ideology and modern culture: Critical social theory in the era of mass communication*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment*. London: Hogarth Press.